עין משפט נר מצוה

לז א ב מיי׳ פי״ב מהל׳ רוצח ושמירת נפש הלכה ט סמג לאוין מה טוש״ע י״ד סימן קנה סעיף א:

לח ג מיי׳ פ״ה מהלכות יסודי התורה הלכה ב סמג עשין ה טוש״ע י״ד סימן קנז סעיף א:

לט ד מיי׳ פי״ב מהל׳ רוצח הלכה ט סמג לאוין מה טוש״ע י״ד סימן קנה סעיף א:

רבינו חננאל

שאין מתרפאין מהן אם שואלין אותו ואמר לו סם א) רע לך מותר דאמר כי היכי דשאיל לדידי שאל נמי לרופא אחר ולא אתי לאורועי נפשיה: אמר רבב״ח אמר רבי יוחנן חולה ספק חי ספק מת אין מתרפאין מהן. ודאי מת מתרפאין. לחיי שעה לא חיישינן. איני והתניא לא ישא ויתן אדם עם המינין ב) ואין מתרפאין מהן ואפילו לחיי שעה ומעשה בבן דמא בן אחות רבי ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר (סמא) [סכניא] לרפאותו ולא הניחו רבי ישמעאל דסבר אע״ג דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם הני מילי בצנעא אבל בפרהסיא לא דתניא היה רבי ישמעאל אומר מנין שאם אומרים לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג שיהרג ואל יעבור ת״ל וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפי׳ בפרהסיא ת״ל ולא תחללו את שם קדשי. ופרקינן הא דתניא אין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה מן המינין כגון יעקב איש כפר (סמא) [סכניא] שהיה מין. ומאי טעמא דמינות משכא ומשום הכי אסור לשאת ולתת עמהן. אמר רבי יוחנן כל

א) נראה דל״ל סם זה יפה לך וסם זה רע לך.
ב) פי׳ כופרין.

סבר שיולי משייל לו כי היכי דמשאיל לו משאיל לאיניש אחרינא ואתא ההוא גברא לאורועי נפשיה אמר [א]רבא א״ר יוחנן ואמרי לה אמר רב חסדא אמר ר׳ יוחנן [א]ספק חי ספק מת אין מתרפאין מהן ודאי מת מתרפאין מהן (א) מת האיכא חיי שעה לחיי שעה לא חיישינן ומנא תימרא דלחיי שעה לא חיישינן דכתיב [1]אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם והאיכא חיי שעה אלא לאו לחיי שעה לא חיישינן מיתיבי לא ישא ויתן אדם עם המינין ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה [ב]מעשה בבן דמא בן אחותו של ר׳ ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר׳ ישמעאל וא״ל ר׳ ישמעאל אחי הנח לו וארפא ממנו ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור את הדבר עד [ג]שיצתה נשמתו ומת קרא עליו ר׳ ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חביריך שהיו אומרים [2]ופורץ גדר ישכנו נחש [ב]שאני מינות דמשכא דאתי למימשך בתרייהו אמר מר לא עברת על דברי חביריך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש איהו נמי חויא טרקיה [ד]חויא דרבנן דלית ליה אסותא כלל ומאי ה״ל למימר [3]וחי בהם [ה]ולא שימות בהם ור׳ ישמעאל [ג]הני מילי בצינעא אבל בפרהסיא לא דתניא [ו]היה רבי ישמעאל אומר מנין שאם אומרים לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג שיעבוד ואל יהרג ת״ל וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפילו בפרהסיא ת״ל [4]ולא תחללו את שם קדשי אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן [ד]כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן ואיכא דאמרי אמר רבה בר בר חנה אמר ר״י כל מכה

סבר. העובד כוכבים: **שיולי קא משייל.** האי ישראל מדלא בעי לאיתסי מנאי לא סמיך עלי ושיולי קא משייל לנסותי אם אומר לו אמת: **ספק חי ספק מת.** חולי שאם לא ירפאנו רופא ספק יחיה ספק ימות אין מתרפאין מהן דעובד כוכבים ודאי קטיל ליה ומוטב שיניח אולי יחיה: **ודאי מת מתרפאין.** היכא דידעינן שאם לא ירפאנו ימות ואין כאן ישראל לרפאותו מתרפאין מהן דעובד כוכבים מאי עביד ליה הא בלאו הכי מיית ושמא ירפאנו העובד כוכבים: **חיי שעה.** שהעובד כוכבים ממהר להמיתו ושמא יום או יומים יחיה: **אם אמרנו נבוא העיר.** בארבעה אנשים מצורעים כתיב. אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה ואם ימיתנו ומתנו: **[והאיכא חיי שעה.** ומיתה ז) מיד]: **לא חיישינן.** הואיל וסופו למות כאן: **יעקב איש כפר סכניא.** כדאמרן ח) בפרק קמא (דף יז.): **מקרא מן התורה.** לקמיה מפרש ליה: **עד שיצתה נשמתו.** במותר: **ויצתה נשמתך בטהרה.** במותר: **ופורץ גדר.** עובר על דברי חכמים ישכנו נחש כדלקמן: **איהו נמי חויא טרקיה.** והיה יכול להתרפאות ולהנצל ולחיות ע״י זה ולחויא דרבנן נמי לא ניחוש שאילו נשכו היה יכול להתרפאות ולחיות: **חויא דרבנן לית ליה אסותא כלל.** שאם נשכו נחש בשביל שעבר על דברי חכמים לא תעלה לו רפואה וימות אם היה מתרפא מנשיכה זו סופו למות על ידי נשיכת חביריו שעובר על דברי חכמים חייב מיתה: **מאי הוה ליה.** לדמא למימר מאי מקרא היה רוצה להביא: **בפרהסיא.** יש חילול השם שיוצא [לחוץ] ולמידין ממנו לחלל בקדושת השם: **כל מכה שמחללין עליה את השבת.** דהיינו מכת סכנה אבל שאין בה סכנה מתרפאים ולית ליה דרב יהודה דאפילו רידבא דכוסילתא לא מסי (ב):

לחיי שעה לא חיישינן. והא דאמרינן ביומא (דף פה.) מפקחין עליו את הגל בשבת לחוש לחיי שעה אלמא חיישינן דאיכא למימר דהכא והתם עבדינן לטובתו דהתם אם לא תחוש ימות והכא אם תחוש ולא יתרפא מן העובד כוכבים ודאי ימות וכאן שבקינן הודאי למיעבד הספק: **לא ישא ויתן עם המינים.** פי׳ להאריך עמהם בדברים פן ימשכוהו: **שאני מינות דמשכא.** לכאורה משמע דאפי׳ מרופא מומחה שמתרפאין מהן מ״מ מן המינין אסור להתרפאות שום חולי וא״ת דהא לקמן (דף כח.) בשמעתין ר׳ אבהו קיבל סמא מן יעקב מינאה י״ל דאף במינים לא אסרו אלא ברפואה שמזכיר בה שם עבודת כוכבים ואומר שהעבודת כוכבים מועלת לכך וזהא ודאי אתי לאמשוכי ואסור כי ההיא דירושלמי דהכא מעשה בר״א בן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא שמו לרפאותו בשם רבו ט) ולא הניחו רבי ישמעאל וכן אם אמר הרופא אפילו אינו מין קח ממים של עבודת כוכבים פלונית או מעלים שלפני עבודת כוכבים אסור כדאמרינן פרק כל שעה (פסחים דף כה.) בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה ואור״י דמיירי כגון שאומר לו שאותם מים או אותם עלים מועילין ולא אחרים כגון ע״י שד שמטעהו כי לפעמים יש כח ביד שדים להטעות כדי לטרדם כדאיתא לקמן פרק ר׳ ישמעאל (דף נה.) דההוא בית עבודת כוכבים דכי הוה מינזף עלמא ולא אתי מיטרא מיתחזי בחילמא ואמר שחוטו לי גברא ושחטו ליה ואתי מיטרא אבל בשאינו תולה תועלת בהם יותר מאחרים אלא שאומר לו הבא לי מים או עלים מותר להביא אף מעבודת כוכבים והכי איתא בירושלמי בפרק שמונה שרצים בכל מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים עד שאמר לו הב לי עלין מעבודת כוכבים אבל אמר לו הב לי עלין סתם מביא לו עלין של עבודת כוכבים והא דאמרינן בירושלמי ר׳ יונה הוה נמרמורין ואייתי ליה מן זכרות דחווי ולא שתה אייתין לר׳ אבא ושתה א״ר מנא אילו הוה ידע ר׳ אבא מן הן הויין לא הוה שתי אמר רב הונא מתניתין נמי אמרה כן אין מתרפאין בגלוי עריות התם נמי מיירי שאומר אותו דבר יועיל ולא אחר: **חויא דרבנן דלית ליה אסותא.** (ג) פ״ה שכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה וא״ת איהו נמי לא הוי אסותא י״ל דמעיקרא פריך הכי י) איהו נמי חויא טרקיה ולמה לא הניחו ר׳ ישמעאל להתרפאות שהרי אם ישכנו פעם אחרת יתרפא גם ממנה ומסיק חויא דרבנן דלית ליה אסותא אותו ישכנו ולא יתרפא עוד ומוטב שימות בנשיכת נחש זה וזכאי בלא פריצת גדר ואל ימות חייב בפריצת גדר י): **יכול אפילו בפרהסיא ת״ל ולא תחללו את שם קדשי.** ומיהו רבנן פליגי עליה דר׳ ישמעאל בפרק בן סורר (סנהדרין דף עד.) ואמרי דבפרהסיא אפי׳ מצוה קלה יהרג ואל יעבור ובצנעא יש חילוק בין עבודת כוכבים לשאר מצות דבשאר מצות יעבור ובעבודת כוכבים יהרג ולר׳ ישמעאל אין שום חילוק דבצנעא בכולן יעבור ואל יהרג ובפרהסיא בכולן יהרג ואל יעבור ומעשה דבן דמא פרהסיא הוה ולפיכך לא הניחו רבי ישמעאל ולפי זה נוכל לומר דהא דעבד ליה יעקב מינאה לר׳ אבהו לקמן בשמעתין (דף כח.) בצנעא הוה ובשאלתות דרב אחאי (פרשת וארא) פוסק כרבנן דר׳ ישמעאל וכן מוכח סוגיא דתלמודא פ״ב דכתובות (דף יט.) דאמר רבא מי איכא מידי דאילו אתו עדים לקמן לאמלוכי אמרינן להו חתומו שקר ואל תהרגו כ) דאמרינן אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים והיינו כרבנן דאי כר׳ ישמעאל אי בצנעא אפי׳ עבודת כוכבים נמי ואי בפרהסיא אפי׳ שאר עבירות נמי לא אבל קשיא דרבא גופיה אמר לקמן פרק ר׳ ישמעאל (דף נד.) הכל היו בכלל לא תעבדם כשפרט לך הכתוב וחי בהם יצא אונס והדר כתיב לא תחללו ואפי׳ באונס כאן בצנעא כאן בפרהסיא משמע אתאן לר׳ ישמעאל וצ״ע ל) ואם רצה להחמיר על עצמו אפי׳ בשאר מצות רשאי כמו ר׳ אבא בר זימרא דירושלמי שהיה אצל עובד כוכבים א״ל אכול נבלה ואי לא קטילנא לך א״ל אי בעית למיקטלי קטול ומחמיר היה דמסתמא בצנעא הוה: **כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן.** ופ״ה ופליג אדרב יהודה דאמר לעיל אפי׳ רידבא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו וקשה דלעיל כי פריך מרב יהודה למאי דמפרש ריפוי ממון אין בו סכנה ומסיק ממון בהמתו נפשות גופו והיינו דרב יהודה ה״ל לאתויי על מתני׳ מילתא דר׳ יוחנן דמפליג בין שיש בו סכנה לאין בו סכנה וה״ל למפרך ולרב יהודה מאי איכא למימר אלא לאו שמע מינה דליכא מאן דפליג עליה דרב יהודה לכך נראה לר״ת דודאי לא פליגי ור׳ יוחנן איירי בחולה וביש בו סכנה כגון מכה שמחללין עליה את השבת אין להתרפאות מהן כי לא מרעי נפשייהו בה כי אם ימות דמאי לאשתמוטי ולומר מסוכן היה וכי אין בו סכנה מותר להתרפאות ואף כשאינו מומחה דודאי לא ימיתנו דלא מצי לאשתמוטי ואי קטלי מרעי נפשייהו אבל בבריא כגון רידבא דכוסילתא מיהא אסור שהעובד כוכבים מזיקו ואינו חושש כי לא מרע נפשיה אם ימיתנו שיאמרו העולם בודאי במזיד הזיקו מפני שהיה שונאו וא״ת לעיל כי פריך מרב יהודה אמאי לא אוקי לה מתני׳ בחולה דאיכא לפלוגי בין אין בו סכנה ליש בו סכנה וכדקס״ד מעיקרא ממון אין בו סכנה נפשות יש בו סכנה ור׳ יהודה בבריא הוא דאיירי וי״ל דמשמע ליה דמתניתין מיירי בכל ענין בין בבריא בין בחולה ואי מוקמת ליה כדמעיקרא ריפוי ממון דשרי לא יהא אלא בחולה ואין בו סכנה אבל השתא דממון בהמתו ונפשות גופו איירי בכל ענין בין בבריא בין בחולה שיש בו סכנה אי נמי ניחא ליה לפרש מתניתין דהכא כההיא דנדרים (דף לח:) המודר הנאה מחבירו מרפאהו ריפוי נפשות אבל לא ריפוי ממון ומפרש התם (דף מא:) ממון בהמתו ונפשות גופו והתם ליכא לשנויי ממון אין בו סכנה נפשות יש בו סכנה משום דס״ל דכל דבר של גוף חייב לרפאותו וכל מה שאמרנו שאסור בבריא וחולה שיש בו סכנה היינו ברופא שאינו מומחה אבל במומחה מותר כדאמר ר׳ יוחנן לעיל אם היה מומחה לרבים מותר ועל זה אנו סומכין להקיז דם מן העובדי כוכבים דלגבי הקזה כל המקיזים מומחים הם:

מסורת הש״ס

א) [נ״ל רבה], ב) [תוספ׳ דחולין פ״ב ה״ו], ג) שילתה נשמתו במותר כל״ל ר״מ, ד) [שבת קי.], ה) לקמן נד. יומא פה: סנהדרין עד., ו) [סנהדרין עד.], ז) בס״א: שמא ימיתום, ח) בס״א: מתלמידי ישו כדאמרינן, ט) בס״א נוסף: ישו, י) [וע״ע תוס׳ שבת קי. ד״ה חויא], כ) דאמר מר כל״ל ר״מ, ל) [ועי׳ תוספות לקמן נד. ד״ה הא בצנעא ותוספות כתובות יט. ד״ה דאמר],

◆

תורה אור השלם

1. אִם אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל מַחֲנֵה אֲרָם אִם יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ: מלכים ב ז ד
2. חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ: קהלת י ח
3. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ה
4. וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: ויקרא כב לב

◆

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה חויא וכו׳ וא״ת איהו נמי. עיין תשובת רשד״ם חיו״ד סימן רכט:

◆

הגהות הב״ח

(א) גמרא ודאי מת מתרפאין מהן ודאי מת מתרפאין מהן האיכא חיי שעה: (ב) רש״י ד״ה כל מכה וכו׳ לא מתסינן מינייהו הס״ד: (ג) תום׳ ד״ה חויא וכו׳ פ״ה שכל העובר. נ״ב צריך לומר שלא היה לפניו פרש״י שלנו ועיין פי׳ דבור זה בשו״ת דברי ריבות סימן רי״ג בטוב טעם:

◆

מוסף רש״י

ת״ל ולא תחללו. בפרהסיא איכא חלול השם וצריך לקדש את השם וזהו ונקדשתי, שמוסר נפשו על אהבת יוצרו (סנהדרין עד.).

מכה